

Risale-i Nur açısından itikadî mezheplerin doğru İslâmiyet'e etkileri

Cafer Kaysıcı
Dr.

Özet

Bu çalışmamızda Hz. Peygamber'den (asm) hemen sonra ortaya çıkan itikadî mezheplerin, o günden bugüne hem İslâm dünyasına yaptıkları olumlu/olumsuz etkileri, hem de bu etkilerin ve ortaya çıkan görüntünün doğru İslâmiyet açısından dünya kamuoyuna yansımaları nazarlara sunmaya çalıştık.

Günümüze kadar gerek ismen, gerekse ismi kalmasa da fikren gelebilen Hariciler, Şia, Mürcie, Mu'tezile, Cebriye, Vehhabilik gibi ekolleri iki yönüyle değerlendirirken, bu mezheplerin Ehl-i Sünnet çizgisine uzaklık ve yakınlığını Bediüzzaman Said Nursî'nin eserlerinden istifade ederek değerlendirmeye gayret ettik.

Anahtar Kelimeler

Kur'an, sünnet, doğru İslâmiyet, mezhep, Hariciler, Mu'tezile, Mürcie, Cebriye, Şia, Vehhabilik, Ehl-i Sünnet.

Giriş

Doğru İslâmiyet'in tartışmasız ve şüphesiz iki ana kaynağı Kur'an-ı Kerim ve O'nun kontrolünde olan Hz. Peygamber'dir.¹

1. Necm, 53/3-5.

Hiz. Peygamber'in
son anlarıyla
başlayan ve
günümüze kadar
süre gelen birçok
tartışma ise İslâm
fikir tarihinin
ondan sonraki
şekillenişine ve
doğru-yanlış
birçok fikrin
sahneye çıkmasına
ve dolayısıyla
da mezheplerin
zuhuruna yol
açmıştır.

İslâm'ın fikir hayatı Hz. Muhammed'e vahyin nâzil olmasıyla başlamış ve kıyamete kadar da devam edecektir. Zira günümüzde dahi konuşulmaya devam eden birçok konu daha o zaman Hz. Peygamber'e sorulmuş, sorunun muhatapları tartışmaya mahal bırakmadan o sorulara cevap vermiştir. Helallerden, nafakadan, haram aydan, şarap ve kumardan, yetimden, hayızdan, kıyametten, enfâlden, ruhtan, zülkarneynden, dağlardan bahseden "Yes'elûneke" ayetleri²; imandan, İslâmdan, ihsandan, kıyamet vaktinden ve kıyamet alâmetlerinden bahseden Cibril hadisi³; "Kader konusunda fazla soru sormayın, zira sizden önceki ümmetler bu konuda çok soru sormaktan helak oldular."⁴ nebevî ifadesi bu hususa en canlı örneklerden bazılarını teşkil etmektedir.

Hiz. Peygamber devri, Kur'an'ın öğrettiği akidenin olduğu gibi kabul edildiği devirdir. Çünkü bu devirde Hz. Peygamber hayattaydı, vahiy müessesesi çalışıyordu. Peyderpey nâzil olan Kur'an-ı Kerim ve Rasulullah (asm) müşkileri hallediyor, sorulara cevap veriyordu. Zaten Hz. Peygamber'e bizat muhatap olma mutluluğuna eren, onun sohbet ve irşadlarıyla aydınlanan ashab, temiz bir vicdana ve kuvvetli bir imana sahipti. Muhkem ve müteşâbihi ile Allah ve Rasulünün bildirdiği her şeye, nasıl bildiriyorsa öylece inanırlar, bir problemle karşılaşınca da, yine Kur'an'ın emrine uyarak⁵, Hz. Peygamber'e sorarak hallederler, kendilerine faydası olmayan şeyler üzerinde zihinlerini yormazlardı.⁶

Daha sonraki devirlerde ortaya çıkacak ihtilaflarla Hz. Peygamber'in (asm) zamanındaki duruluk ve netlik arasındaki fark işte bu sebepten kaynaklanmaktadır. Yani Hz. Peygamber faktörü o devri ihtilafsız, Kur'an ve Hz. Peygamber'in cevaplarıyla yetinilen bir dönem kılmıştır.

Hiz. Peygamber'in son anlarıyla başlayan ve günümüze kadar süregelen birçok tartışma ise İslâm fikir tarihinin ondan sonraki şekillenişine ve doğru-yanlış birçok fikrin sahneye çıkmasına ve dolayısıyla da mezheplerin zuhuruna yol açmıştır.

Hiz. Peygamber'in vefatından dört gün öncesinde⁷ son vasiyetini yazmak için kalem-kağıt istemesi⁸, fakat durumunun nezaketi dolayısıyla bunun gerçekleştirilmemesi⁹, daha sonraki dönemlerde Şia'nın "hilafet Hz. Ali'nin hakkıydı"¹⁰ iddiasına sebep teşkil ederken, Hz. Peygamber'in son atadığı İslâm Komutanı Üsâme b. Zeyd'in onun vefatından sonra değiştirilip-değiştirilmemesinin tartışılması, Hz. Peygamber'in vefatının kabulünde yaşanan şaşkınlıklar, yine Hz. Peygamberin nereye defnedileceği ve nihayet ilk halife seçimi İslâm tarihine ilk tartışmalar olarak geçmiştir.¹¹

2. Bkz: Bakara, 2/189; Bakara, 2/215; Bakara, 2/217; Bakara, 2/219; Bakara, 2/220; Bakara, 2/222; Maide, 5/4; Araf, 7/187; Enfal, 8/1; İsrâ, 17/85; Kehf, 18/83; Tâhâ, 20/105.

3. Sahih-i Müslim Muhtasarı, Çev. A.F. Kocaer, Hüner Yayınevi, Konya, 2005, C. I, s. 57-58.

4. Tirmizî, *Ebu İsa Muhammed* b. İsa b. Sevdâ, *Sünen*, Terc: Ö. Rıza Doğrul, Eser Neşriyat ve Dağıtım, İstanbul, 1978, C. IV, s. 28.

5. Nisa, 4/59.

6. Gölcük - Şerafeddin - *Toprak*, Süleyman, Kelam, Tekin Kitabevi, II. Baskı, Konya, 1991, s. 32.

7. Şibli, Mevlana, *Asr-ı Saadet*, Terc: Ö. Rıza Doğrul, Eser Neşriyat ve Dağıtım, İstanbul, 1978, C. IV, s. 28.

8. Buhari, *Muhammed* b. İsmail, es-Sahih, *Matbaa-i Âmiri*, 1315, C. VII, s. 9.

9. Gölcük - *Toprak*, a.g.e., s. 34.

10. Işık, Kemal, *Mu'tezile'nin Doğuşu ve Kelamî Görüşleri*, Ankara, 1967, s. 22-23.

11. Geniş bilgi için bkz. Gölcük - *Toprak*, a.g.e., s. 34-35.

Yine bunun yanında İslâm fikir tarihini meydana getiren ve özellikle de itikâdî mezheplerin ortaya çıkmasına sebep olan âmiller, kaynaklarda iç ve dış sebepler olarak şu şekilde sıralanır.

a) İç Sebepler

1. Hz. Peygamber'in vefatı, vahyin kesilmesi ve nübüvvet nûrunun uzaklaşması,

2. Müslümanlar arasındaki siyasi ve dinî ihtilaflar ki, bunların başında da;

a) Halife seçimi

b) Hz. Osman'ın şehit edilmesi

c) Cemel, Sıffin Savaşı'nda ölen ve öldürenlerin itikâdî durumu, savaşa katılanlara verilecek hüküm ve Hakem olayı

d) İnsanın fiilleri (yani kaderin mahkumu mu, yoksa fiillerinde hür mü oldukları...)

e) Amelin imanı etkileyip-etkilemediği gibi hususlar gelmektedir

3. Naslardan, dini metinlerden hükümler çıkarma zarureti

4. İslâm'ın insana tanıdığı fikir ve vicdan hürriyeti

5. Naslardaki müteşabihatın farklı şekillerde anlaşılması

6. Ekonomik refahın artması

7. İslâm'ı içten yıkmak isteyenlerin rolü

8. Cahil halkın görüp-işittiklerine, alıştıklarına uyması ve gerçeğe aykırı bile olsa ondan ayrılmak istemeyişleri.¹²

b) Dış Sebepler

1. İslâm'ın yayılması ve fetihler neticesinde, Müslüman olan veya Müslüman görünen insanların eski dinlerinden gelen inançlarını da İslâmiyet'e dahil edip, fikirlerine din süsü vermeleri

2. Yunan felsefesinin Arapça'ya tercüme edilmesi.¹³

Bu iki unsur ister istemez İslâm'ın Hz. Peygamber ve Selef'ten gelen saf itikadında karışıklıklar meydana getirmiştir.

Farklı din mensuplarının Müslüman olmasıyla birlikte onların eski dinlerinden getirdikleri fikirlerinin de Müslümanlaşması, saf fikirlerin karışmasına sebep olmuştur. Vehb b. Münebbih ve Ka'bu'l-Ahbar gibi Yahudi asıllı âlimlerin İslâmiyet'e girmesi, onların Müslüman olmadan önceki mâlumatlarının da İslâmî fikirlere karışmasına, dolayısıyla da Müslümanların bu fikirlere itibar etmesini, saygı göstermesini netice vermiştir. İlk öncekleri hikâyât nev'inden kabul edilerek reddedilmeyen hususlar, sonra gerçek kabul edilince birçok şüpheler itikada dahil olmuştur.

Daha sonraki dönemlerde bu İsrailiyâtın tefsirlerde kaynak olarak kullanılması, hakikâte de hâlel getirmiştir.¹⁴

Farklı din mensuplarının Müslüman olmasıyla birlikte onların eski dinlerinden getirdikleri fikirlerinin de Müslümanlaşması, saf fikirlerin karışmasına sebep olmuştur. Vehb b. Münebbih ve Ka'bu'l-Ahbar gibi Yahudi asıllı âlimlerin İslâmiyet'e girmesi, onların Müslüman olmadan önceki mâlumatlarının da İslâmî fikirlere karışmasına, dolayısıyla da Müslümanların bu fikirlere itibar etmesini, saygı göstermesini netice vermiştir.

12. Gölcük - Toprak, a.g.e., s. 35-39.

13. Nursi, Said, *Mubakemat*, Yeni Asya Neşriyat, İstanbul, 2007, s. 36-37.

14. Nursi, *Mubakemat*, s. 37-38.

Yunan felsefesinin
Arapça'ya
tercümesi de
başından beri
Kur'ân ve Hz.
Peygamber'e
teslim olmuş,
itikâdî konularda
Kur'ân'ın
dediğini
yorumsuz kabul
eden, "Hz.
Peygamber
Kur'ân'dan ne
anlamışsa biz
de onu anlarız"
diyen selefî tarzın
bozulmasına
neden olmuştur.

İkinci dış sebep olan, Yunan felsefesinin Arapça'ya tercümesi de başından beri Kur'ân ve Hz. Peygamber'e teslim olmuş, itikâdî konularda Kur'ân'ın dediğini yorumsuz kabul eden, "Hz. Peygamber Kur'ân'dan ne anlamışsa biz de onu anlarız" diyen selefî tarzın¹⁵ bozulmasına neden olmuştur. Hatta bunun ötesinde akla çok fazla yer verip, akli kullanımın dengesini kaçıran ve İslâm kelimasında "İlk İslâm Filozofları" ismini alan Mutezile'nin de doğmasını netice vermiştir.¹⁶

Neticede gerek iç, gerekse dış sebeplerin etkileriyle, Hariciler, Şia, Mür- cie, Cebriye, Mücessime, Müşebbihe... gibi, orta yolu bulamayan, ifrat ve tefritte gezen itikâdî mezhepler zuhur etmiştir.

İşte bu noktada İslâm fikir sahnesine Ehl-i Sünnet'in çıktığını görüyo-ruz.

Başlangıçta İslâm'ın itikâdî esaslarını savunma görevini üstlenmiş olan Mu'tezile'nin zamanla gayesinden uzaklaşması ve kendi görüşlerini zorla kabul ettirmeye kalkışmaları, bir taraftan -özellikle yeni müslüman olup da henüz İslâm'ı bilmeyenlerin katılmasıyla- Mu'tezile'nin sayısını artırırken, diğer taraftan ayet ve hadislerle bağlı olan hadis ve fıkıh âlimlerinin ve selefin nefretini ve düşmanlığını kazandırmıştır. Mu'tezile'nin bid'at ve dalalet ehlinin görüşlerini savunur hale geldiğini fark eden Abbasi Halifesi Mütevekkil, hilafet makamına geçince Mu'tezilileri çevresinden uzaklaştırıp, inanç meselelerini Kur'ân ve Sünnet'in ışığında anlamaya çalışan hadis ve fıkıh âlimleriyle onlara karşı koymaya başlamıştır.¹⁷

Bunun sonucunda, Mu'tezile'nin zuhurundan yaklaşık bir buçuk asır sonra selef âlimlerinden Abdullah b. Küllab el-Basrî, Haris el-Muhasibi ve onlarla muasır olan Ebu'l-Abbas el-Kalanisi, saf İslâm itikadına yöneltilen itirazları cevaplamak düşüncesiyle kelim ilmini öğrenmişler, ehl-i bid'atın görüşlerinin yayılmasını önlemek ve bid'at görüşlere meyledenleri selefin yoluna döndürmek için, selefin inanç esaslarını kelim metoduyla anlatma, diğer bir ifadeyle, iman meselelerini akıl kaideleriyle te'yid etme ihtiyacını hissetmişlerdir. Adı geçen bu zâtlar, bu davranışlarıyla Ehl-i Sünnet kelim ilminin doğuşuna zemin hazırlamışlardır.¹⁸

Bediüzzaman Said Nursî'nin "Vasat" olarak ifade ettiği¹⁹ bu güzide topluluk, Hz. Ali'nin Haricilerle va'd-va'id konusundaki münazarala- rından başlayarak²⁰, İmam-ı Azam, İmam Malik, İmam Şafî, Ahmed b. Hanbel, Ebu'l-Amr el-Evzai, Ömer b. Abdulaziz, Cafer-i Sâdık, Hasan el-Basrî, İmam Eş'ari, İmam Maturidi, Bakıllanî, İbn-i Fûrek, Abdulkahir el-Bağdâdî, Cüveynî, Pezdevî, İmam Gazâlî, Nesefiler, Şehristani, Sâbûnî, Fahreddin er-Râzi, Amîdî, Beydavî, İcî, Taftazanî, Cürcanî, Molla Fenârî, İbn-i Hümmam, Hızır Bey, Hayalî Ahmet Efendi, Hocazade Muslihiddin Mustafa, Devvanî, Aliyyü'l-Kârî Kemaleddin Beyadî, Gelenbevi İsmail

15. Gölcük, Şerafeddin, *Kelam Tarihî*, Esra Yayınları, Konya, 1992, s. 60.

16. Gölcük-Toprak, a.g.e., s. 41-44.

17. Gölcük-Toprak, a.g.e., s. 47.

18. Gölcük-Toprak, a.g.e., s. 47.

19. Nursî, Said, *İşârâtul-İ'tâz*, Yeni Asya Neşriyat, İstanbul, 2007, s. 46.

20. Gölcük-Toprak, a.g.e., s. 48.

Efendi, Muhammed Abduh, İzmirli İsmail Hakkı²¹ ve daha birçok güzide âlimin omuzlarında yakın geçmişimize kadar sağlam itikadı taşımışlardır.

Bunun yanında nasıl ki ehl-i sünnetin berrak itikadı varlığını sürdürmeye devam etmişse, eskiden farklı isimlerle anılan ifrat, tefrit ve bid'at ehli birtakım anlayışlar da, isimleriyle değilse de, fikir ve anlayışlarıyla devam etmişlerdir. Bu fikirler bir şekilde günümüzün doğru İslâm anlayışını ifsad etmeye ve İslâm'ı dünya kamuoyu önünde farklı algılamalara sebep verecek şekilde lanse etmeye devam etmektedirler.

İşte bu noktada İslâmiyet'in ana kaynağı Kur'an'ın sönmez ve söndürülmez bir nûr olduğunu bütün dünyaya göstermek isteyen ve kendisine bu hedefi seçen Bediüzzaman Said Nursî, kendinden öncekilerden aldığı bayrağı, güncel anlayışla tekrar ele alarak, günümüzdeki doğru İslâmiyet'i asli ruhu rencide etmeden izah etmiştir.²²

Şimdi ifrad ve tefride düşmüş bu anlayışların Said Nursî'nin te'lif ettiği Risale-i Nur'da nasıl ta'dil edildiğini, bir başka deyişle Risale-i Nur'daki "Doğru İslâm" anlayışını ele alalım.

İtikadî mezheplerin doğru İslâmiyet'e etkileri

1. Hariciler

Hiz. Ali ile Hiz. Muaviye arasında cereyan eden Siffin Savaşı'ndan sonra, halife tayini işi hakeme bırakılınca ortaya çıkmış olan bu mezhep, aslında önce Hiz. Ali'nin yanında Hiz. Muaviye'ye karşı savaşan, Hakem olayından dolayı onu terk eden bir gruptur.²³

Haricilerin; Hiz. Ali, Hiz. Osman, Hakem olayında görev yapan Amr b. El-Âs ile Ebû Musa el-Eş'ari, Hakem olayına katılan ve kabul eden herkesi ve Cemel Savaşı'ndaki her iki tarafı tekfir ettiklerini görmekteyiz.²⁴ Onlar, özellikle hakem olayına karşı çıkarak, "Hüküm Allah'ındır" görüşünü savunduklarını, insandan hakem seçilip, onların vereceği kararı tanımadıklarını beyan etmişlerdir.²⁵

Ayrıca büyük günah işleyeni kâfir sayıp, kendilerine muhalefet eden herkesi büyük günah işlemekle suçlamaları çok dikkat çekmektedir.²⁶

Yine çok çeşitli guruplara ayrılmış olan bu fırkanın aşırılıkta öne geçmiş olan "Ezarika" gurubunun, ellerinde hiçbir imkân olmayan çocuk, kadın, ihtiyar bile olsalar, kendilerine muhalefet edenlerin kanlarını mübah saymalarında meselenin vehametini anlatan bir tablo olarak karşımıza çıkmaktadır.²⁷

Genelde birbirine yakın görüşleriyle tanınan Haricilerin, Kuzey Afrika, Madagaskar ve Zengibar'da halen varlığını sürdüren İbadiye kolunun ehl-i

İslâmiyet'in
ana kaynağı
Kur'an'ın sönmez
ve söndürülmez
bir nûr olduğunu
bütün dünyaya
göstermek isteyen
ve kendisine
bu hedefi seçen
Bediüzzaman Said
Nursî, kendinden
öncekilerden
aldığı bayrağı,
güncel anlayışla
tekrar ele alarak,
günümüzdeki
doğru İslâmiyet'i
asli ruhu rencide
etmeden izah
etmiştir.

21. Geniş bilgi için bkz. Gölcük, a.g.e., s. 59-274.

22. Nursî, Said, *Tarihçe-i Hayat*, Yeni Asya Neşriyat, İstanbul, 2007, s. 81, 105.

23. Kılavuz, A. Saim, *Anabatlariyle İslâm Akaidi ve Kelam'a Giriş*, Ensar Neşriyat, İstanbul, 1993, s. 311.

24. El-Bağdâdî, Abdulkahir, *el-Fark beyne'l-Firak*, Terc: E. Ruhi Fiğlalı, Türkiye Diyanet Vakfı yay., Ankara, 1991, s. 54.

25. Gölcük, a.g.e., s. 21-22; Muhammed Ebu Zehra, *Mezhepler Tarihi*, Mütercim: Abdulkadir Şener, Hisar Yayınevi, İstanbul, 1976, s. 65-66.

26. Muhammed Ebu Zehra, aynı eser, s. 66.

27. Muhammed Ebu Zehra, aynı eser, s. 66.

"Kim bir cana kıymamış veya yeryüzünde fesat çıkarmamış birisini öldürürse, bütün insanları öldürmüş gibidir." ayetinin işaretiyle, bir masumun hakkı, bütün halk için dahi iptal edilmez. Bir fert dahi, umumun selameti için feda edilmez. Cenâb-ı Hakk'ın nazar-ı merhametinde, hak, haktır; küçüğüne büyüğüne bakılmaz. Küçük, büyük için iptal edilmez. Bir cemaatin selameti için bir ferdin, rızası bulunmadan, hayatı ve hakkı feda edilmez. Hamiyet namına, rızasıyla olsa, o başka meseledir.

sünnete en yakın ve insaf düsturlarına daha riayetli bir kol olduğunu da belirtmemiz gerekiyor.²⁸

Yukarıdaki satırlara baktığımız zaman Hariciliğin, Hz. Ali ve Muaviye'ye, hakem olayına ve hakemlere karşı çıkma şeklinde beliren bir siyasi farklılaşma iken, daha sonra itikadi bir boyut kazandığını söyleyebiliriz. Çıkış noktasının siyasi olup, sonradan itikadi bir nitelik kazanması zaten haricilerin normal bir ortamda fikir üretmediklerini, meseleye siyaset nazarıyla yaklaştıklarını göstermektedir.

Bu noktada Bediüzzaman Said Nursi'nin özelde Harici bir zihniyet olan, fakat genelde kendisine harici dememekle birlikte, aynı ortak paydada hareket eden fikir gruplarına verdiği cevaplar, günümüzün taze problemlerine bir hal çaresi olması, bir başka deyişle doğru İslâm'ı güncel haliyle ifade etmesi bakımından dikkat çekmektedir.

Nitekim Cemal Vak'asında birbirine kılıç çekip, birbirlerinin kanını akıtan iki Müslüman topluluğun bu tavrını adalet-i mahza ile adalet-i izâfiyenin bir mücadelesi olarak niteleyip, adalet-i mahzâyı tercih eden Hz. Ali'nin ictihad ettiği gibi, adalet-i izafeyi tercih edip ictihad eden Hz. Aişe ve diğer sahabelerin de, sırf Allah için ve İslâmiyet'in menfaati için takındıkları bu tavırdan dolayı -her iki taraf da imandan çıkmıştır diyen haricilerin fikrinin aksine- ister ölmüş, ister öldürmüş olsun, ikisinin de cennet ehlinden olduğunu ifade ederek, "her iki taraf da ehl-i sevaptır" demesi, İslâm toplumunda oluşan gerginliğe bir rahatlama getirmiştir. Zira içti-hadda isabet olursa iki sevap, isabet olmazsa bir sevap vardır.²⁹ Ayrıca bu tarz meselelerde sahabe hakkında bu tarz yorumda bulunulmaması da bir tavsiye olarak belirtilmiştir.³⁰

Bediüzzaman Said Nursî Adalet-i Mahza ve Adalet-i İzafiyeyi şöyle açıklar;

"Kim bir cana kıymamış veya yeryüzünde fesat çıkarmamış birisini öldürürse, bütün insanları öldürmüş gibidir."³¹ ayetinin işaretiyle, bir masumun hakkı, bütün halk için dahi iptal edilmez. Bir fert dahi, umumun selameti için feda edilmez. Cenâb-ı Hakk'ın nazar-ı merhametinde, hak, haktır; küçüğüne büyüğüne bakılmaz. Küçük, büyük için iptal edilmez. Bir cemaatin selameti için bir ferdin, rızası bulunmadan, hayatı ve hakkı feda edilmez. Hamiyet namına, rızasıyla olsa, o başka meseledir.

Adalet-i İzafiyeye ise, küllün selameti için, cüz'ü feda eder; cemaat için, ferdin hakkını nazara almaz. "Ehvenü's-şer" diye, bir nevi adalet-i izafiyeyi yapmaya çalışır. Fakat, adalet-i mahza kâbil-i tatbik ise, adalet-i izafiyeye gidilmez; gidilse, zulümdür.³²

Yine haricilerin "Hüküm Allah'ındır" yaklaşımıyla, görünüşte Kur'an'dan başka bir şeyle hükmetmemek gibi haklı bir görüntüye bürünen, hakikatte ise muvazenesiz, muhakemesiz, güncellikten ve fiili gerçekliklerden uzak

28. Kılavuz, a.g.e., s. 312.

29. Nursî, Said, *Mektubat*, Yeni Asya Neşriyat, İstanbul, 2007, s. 88-89.

30. Nursî, *Mektubat*, s. 89.

31. Maide, 5/32.

32. Nursî, *Mektubat*, s. 89.

fikirleri, sonuçta hem kendileri gibi düşünen birçok ehl-i imanın, hem de kendilerine muhalefet gördükleri, başta Hz. Ali olmak üzere birçok Müslümanın hayatına mâl olmuştur.

Bu yaklaşımın günümüzdeki uzantılarının da, gerek fıkren, gerekse fiilen ortaya koydukları tavır, haricilerden farklı bir görüntü vermemektedir. Dolayısıyla bu fikrin tatbikatta Müslümanların İslâm'ı yaşamalarına bir katkı sağlamamasının yanında, ehl-i İslâm'ın canına kasteden bir tutum içerisinde olması ve dünya kamuoyunda yüce dinimizi ve Müslümanları zor duruma düşürmeleri büyük bir problem teşkil etmektedir.

İşte 1900'lü yılların başında bir kısım insanların, Osmanlı'nın çıkardığı birtakım kanunlara muhalefeti, "Her kim Allah'ın ayetlerini inkâr ederek, onunla hükmetmezse, işte onlar kâfirlerin, zâlimlerin, yoldan çıkmışların ta kendisidir."³³ ayetleriyle göstermeleri üzerine, o yıllarda yazılan Münazarat'ta, Said Nursî'nin, "MEN LEM YAHKUM" (Hükmetmeyen) ifadesinin bu zamanda bimânâ, "MEN LEM YUSADDİĞ" (tasdik etmeyen) olarak anlaşılması gerektiğini ifade etmesi³⁴, gerek o gün kanuna uyan vatandaşların, gerekse meşrutiyeti ilan eden ve anayasayı çıkartan herkesin tekfirine bir mâni teşkil ettiği gibi, bugün de bu yaklaşımlardan dolayı muhayyer bir vaziyette bulunan ehl-i imanı da rahatlatmıştır.

Bunun yanında ehl-i İslâm'ın arasına fitne sokmak isteyen ve Kur'an-ı Kerim'in yukarıda ifade ettiğimiz ayetini çok iyi kullanarak, muvazeneden yoksun bir kısım Müslümanları, yine kendi kardeşlerine karşı kurşun atar hale getirenlerden kurtaran Said Nursî, dünya kamuoyunda oluşturulmaya çalışılan İslâmfobi tehlikesine de set çekerek, doğru İslâm'ı nazarlara sunmuştur.

Yukarıdaki satırlarda dikkat çektiğimiz, Haricilerin kendilerine muhalefet eden ve çocuk, yaşlı, kadın demeden kanlarını mübah saymaları, günümüzün doğru İslâm'ını nazarlara sunan Said Nursî tarafından reddedilmiştir. Said Nursî'nin Kur'an'dan çıkardığı adalet yaklaşımına göre, bir gemide dokuz masum, bir canı olsa, o gemi batırılamayacağı gibi, o gemide dokuz cânı bir masum olsa, yine o gemi hiçbir kanun-u adaletle batırılamaz.

Buna göre bir mü'minde bulunan canı bir sıfat yüzünden, diğer masum sıfatlarını mahkum etmek ve ona kin ve düşmanlık yapmak bir zulümdür. Yine bir mü'minin fena bir sıfatından dolayı o mü'minin akrabasına düşmanlık yapmak, "Muhakkak ki insan çok zâlimdir."³⁵ ayetine çarpmak olup, o insanın kardeşine ve taallukuna karşı bir hakikatsizliktir. Bütün bunların yanında zikredilen bu yanlış tavır, adaletin ve doğru İslâmiyet'in ser levhalarından birisi olan "VE LA TEZİRÜ VÂZİRATÜN VİZRA UHRÂ" (Hiçbir günahkâr, başkasının günahını yüklenmez)³⁶ Kur'ânî hükmüne bir muhalefettir.³⁷

bir mü'minde
bulunan canı bir
sıfat yüzünden,
diğer masum
sıfatlarını
mahkum etmek
ve ona kin ve
düşmanlık
yapmak bir
zulümdür. Yine
bir mü'minin
fena bir sıfatından
dolayı o mü'minin
akrabasına
düşmanlık
yapmak,
"Muhakkak
ki insan çok
zâlimdir." ayetine
çarpmak olup, o
insanın kardeşine
ve taallukuna
karşı bir
hakikatsizliktir.

33. Maide, 5/44,45,47.

34. Nursî, Said, *Münazarat*, (Eski Said Dönemi Eserleri) Yeni Asya Neşriyat, İstanbul, 2009, s. 288.

35. İbrahim, 14/34.

36. Fâtır, 35/18.

37. Nursî, *Mektubat*, Yeni Asya Neşriyat, İstanbul, 2007, s. 443-446.

Said Nursî,
"Bir zaman,
bu garazkarâne
tarafgirlik neticesi
olarak gördüm
ki, dindar bir
ehl-i ilim, siyasi
fikrine muhalif
salih bir âlimi,
tekfir derecesinde
tezyif etti. Ve
kendi fikrinde
olan bir münafığı,
hürmetkarâne
övdü. İşte
siyasetin bu kötü
sonuçlarından
ürktüm,
"Şeytandan ve
siyasetten Allah'a
sığınırım" dedim.
O zamandan beri
siyasî hayattan
çekildim."

Haricilerin büyük günah işleyeni kâfir sayıp, kendilerine muhalefet eden herkesi de büyük günah işlemekle suçlamaları, aslında günümüzün büyük bir hastalığı olan, "siyaseti din gibi görme" tavrından başka bir şey değildir. Siyaset nazarıyla insanları değerlendiren bu anlayış Said Nursî'nin ifade- siyle kendine yardım eden şeytana melek der ve rahmet okutur. Muhalif tarafında meleği görse şeytan der, düşmanlık ve lanet eder.³⁸

Yine bu bağlamda bir durum tespiti yapan Said Nursî, "Bir zaman, bu garazkarâne tarafgirlik neticesi olarak gördüm ki, dindar bir ehl-i ilim, siyasi fikrine muhalif salih bir âlimi, tekfir derecesinde tezyif etti. Ve kendi fikrinde olan bir münafığı, hürmetkarâne övdü. İşte siyasetin bu kötü sonuçlarından ürktüm, "Şeytandan ve siyasetten Allah'a sığınırım" dedim. O zamandan beri siyasî hayattan çekildim."³⁹ diyerek bu anlayışın İslâm toplumunu ne hale getirdiğini beyan etmiştir.

Ona göre İslâmiyet'in gerçekleri bütün siyasetlerin üstündedir. Bütün siyasetler ona (İslâmiyet'in hakikatlerine) hizmetkâr olabilir. Hiçbir siyasetin haddi değil ki, İslâmiyet'i kendine âlet etsin.⁴⁰

Said Nursî'nin bu ve buna benzer bütün yaklaşımlarında aslında İslâm toplum hayatını genişletme ve rahatlatma meylî ve fikri yatmaktadır. Zira siyasetle ortak paydayı ve birliktelikleri daraltan anlayışa mukabil, dar siyaset gözlüğünü atarak, İslâmiyet'in hak ve doğru anlayışından olmak şartıyla her görüş sahibini kardeş olarak görmesi bunun bir ispatıdır. Meselâ; Sebülürreşad ve Büyük Doğu Mecmualarını çıkaran ve tarz olarak İslâmiyet'e siyasetle hizmet etmek yönünde olan Eşref Edip ve arkadaşlarını dost ve kardeş kabul ederken, "fakat siyaset noktasında değil. Çünkü iman dersi için gelenlere tarafgirlik gözüyle bakılmaz. Dost-düşman, derste fark etmez. Hâlbuki siyaset tarafgirliği, bu mânâyı zedeler, ihlası kırılır. Onun içindir ki, nurlular emsalsiz işkencelere ve sıkıntılara tahammül edip Nuru hiçbir şeye âlet etmediler. Siyaset topuzuna el atmadılar."⁴¹ ifadesiyle, bugün de özlemine çektiğimiz, fakat bir türlü de aşmaya muvaffak olamadığımız bu güzel tabloyu kendi hayatında tatbik ederek, "Doğru İslâmiyet'in" bir başka güzelliğini de herkese göstermiştir.

Öte yandan itikâdî açıdan, büyük günah işleyen imandan çıkmadığını ve küfre de girmediğini, Haricilerin ve Mu'tezile'nin bu hususta hatalı görüşte olduklarını beyan ederek⁴², bir çeşit hastalık olan ye's (ümitsizlik)'in, "...Allah'ın rahmetinden ümidinizi kesmeyin."⁴³ Kur'ânî ilacıyla tedavi edilebileceğini yine doğru bir İslâmî tavır olarak göstermiştir.

2. Şia

Hiz. Ali'nin, Hiz. Muhammed'den sonra nas ve tayin ile halife olduğuna inanan, imametın kıyamete kadar onun soyuna ait olduğunu ileri süren,

38. Nursî, Said, *Sözler*, Yeni Asya Neşriyat, İstanbul, 2007, s. 1169.

39. Nursî, *Mektubat*, s. 451.

40. Nursî, Said, *Hutbey-i Şamiye* (Eski Said Dönemi eserleri), s. 352.

41. Nursî, Said, *Emirdağ Lahikası II*, Yeni Asya Neşriyat, İstanbul, 2007, s. 545-546.

42. Nursî, Said, *Lem'alar*, Yeni Asya Neşriyat, İstanbul, 2007, s. 215.

43. Zümer, 39/53.

bu imamların masum olduklarını iddia eden toplulukların ortak adına Şia denmiştir.⁴⁴

Genel manada fikir birliği ettikleri bu yaklaşımlarla tanınan Şia'yı kuşkusuz toptancı bir yaklaşımla değerlendirmesek bile, yine de vasata uygun bir tarzda olmadıklarını rahatlıkla söyleyebiliriz. Şia'yı bu fikirlere iten sebepler de itikadî olmaktan ziyade siyasîdir.⁴⁵ Onların bu hale gelmesinde öne çıkan bahaneler ise;

a) Hz. Ömer döneminde İran'ın fethedilmesiyle, İranlılarda ortaya çıkan milli duygu ve refleksler,⁴⁶

b) Emevilerin bir parça milliyet fikrini siyasetlerine karıştırarak, İslâm âlemini küstürmeleridir.⁴⁷

Bize göre Hz. Ali sevgisinin kaynağını da Emeviler tarafından mağdur edilmiş olan Hz. Ali ve ailesini, aynı mağduriyeti yaşadıkları gerekçesiyle İran'ı kendilerine yakın hissetmeleri, belki de bunu suistimal etmeleri teşkil etmiş olabilir. Tabii ki bunu söylerken, Hz. Peygamber'den sonra Hz. Ali'nin yanında yer alan ve tüm hayat safhalarında onunla birlikte hareket eden, Cemel, Sıffin savaşları ve Hakem olayında onu tutan sahabe ve tabiin topluluğunu müstesna tutmak gerekmektedir ki, onların Hz. Ali'ye olan sevgi ve taraftarlıkları samimi idi.

Şia meselesine Said Nursî'nin gözlüğünden bakacak olursak; İslâm'ı karıştırarak, birbirine düşürmeye çalışan ve dünya kamuoyuna İslâmiyet'i yanlış tanıtmaya gayretinde olan gizli elleri de etkisiz hale getirmiş oluruz. Zira uzun dönemlere dayanan Sünni-Şia ve Sünni-Alevi rekabeti hep bu yolla işletilmeye çalışılmış ve çoğu zaman da bu oyun tutarak, itihad-ı İslâm'a zarar getirmiştir. Buna göre;

a) Şia ve Alevilere Hz. Ali ve Âl-i beytin hakiki mahiyeti sık sık hatırlatılmalıdır.

Öyleyse Hz. Ali ve Âl-i beytin hilafete uzak kalmaları, onların liyakatsızlıklarından veya layık görülmediklerinden kaynaklı olmayıp, kader-i ilâhî cihetiyle verilen bir fetvanın tezahürüdür.

Zira Hz. Ali, siyaset ve saltanattan ziyade, daha çok mühim vazifelere layık idi. Eğer tam siyasi muvaffakiyet ve saltanat olsaydı, "şah-ı velayet" denilen manevi makamı yüksek unvanı, hakkıyla kazanamayacaktı. Hâlbuki, zahiri ve siyasi hilafetin çok üstünde, manevi bir saltanat kazandı ve herkesin üstadı hükmüne geçti. Hatta kıyamete kadar manevi saltanatı baki kaldı.⁴⁸

Yine Hz. Hasan ve Hüseyin ile onların hanedanları ve nesilleri, manevi bir saltanata aday idiler. Dünya saltanatı ile manevi saltanatın bir arada tutulması zordur. Onun için Allah onları dünyadan küstürdü, dünyanın çirkin yüzünü gösterdi; ta ki, kalben dünyaya ilgileri kalmasın. Onların elleri

Hz. Ali, siyaset ve saltanattan ziyade, daha çok mühim vazifelere layık idi. Eğer tam siyasi muvaffakiyet ve saltanat olsaydı, "şah-ı velayet" denilen manevi makamı yüksek unvanı, hakkıyla kazanamayacaktı. Hâlbuki, zahiri ve siyasi hilafetin çok üstünde, manevi bir saltanat kazandı ve herkesin üstadı hükmüne geçti. Hatta kıyamete kadar manevi saltanatı baki kaldı.

44. Gölcük, a.g.e., s. 27; Kılavuz, a.g.e., s. 308; Tritton, A.S., İslâm Kelamı, Çev: Mehmet Dağ, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, No. 157, Ankara, 1983, s. 23.

45. Kılavuz, a.g.e., s. 308.

46. Aka, İsmail vd., *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Taribi*, Çağ Yayınları, İstanbul, 1992, C. 2, s. 441.

47. Nursî, *Mektubat*, s. 541.

48. Nursî, *Mektubat*, s. 90.

"Ey ehl-i hak
olan Ehl-i Sünnet
ve Cemaat! Ve
ey Âl-i Beytin
muhabbetini
meslek ittihaz
eden Alevîler!
Çabuk bu mânâsız
ve hakikatsiz,
haksız, zararlı
olan nizâi
aranızdan
kaldırınız. Yoksa,
şimdiki kuvvetli
bir surette
hükmeyleyen
zındıka cereyanı,
birinizi diğeri
aleyhinde âlet
edip, ezmesinde
istimal edecek.
Bunu mağlûp
ettikten sonra, o
âleti de kıracak.

geçici ve şekli bir saltanattan çekildi; fakat parlak ve sürekli bir manevi saltanata tayin edildiler. Adi valiler yerine, evliya aktoplarının müracaat ettiği kimseler oldular.⁴⁹

b) Gerek Şia'ya, gerekse Ehl-i Sünnet'e Şia'nın iki çeşit olduğu hatırlatılarak, her iki tarafın toptancı yaklaşımı izale edilmelidir. Şöyle ki; Şia'ya kendilerinin bir kısmı olan Şia-ı hilafet hatırlatılarak, bu kısmın ağraz-ı siyaset içerisinde bulunduğu, bundan dolayı garaz ve tecavüzden kurtulamadıkları, dolayısıyla özürli kabul edilemeyecekleri ifade edilmelidir. Hatta bu kısmın "Hz. Ali sevgisi değil, Hz. Ömer düşmanlığı" üzerinden hareket ettiği, Hz. Ömer'in eliyle İran'ın fethedilmesinin intikamını, Hz. Ali sevgisi üzerinden almaya çalışmalarının net bir şekilde görüldüğü vurgulanarak⁵⁰, çabukça bu hatalarından vazgeçmeleri tavsiye edilmelidir.

Buna karşılık Ehl-i sünnete de, Şia'nın ikinci kısmı olan Şia-ı Velayetin varlığı hatırlatılarak, Şia-ı hilafete muarız hareket ederken, Şia-ı Velayeti rencide etmemeleri tenbihlenmelidir. Zira Şia-ı velayet, Şia-ı hilafet gibi ağraz-ı siyasetle hareket etmiyor. Her ne kadar Şia-ı velayet Hz. Ali'ye ifratkarâne muhabbet edip, onu üstün görüyorlarsa da, Şia-ı hilafet gibi mesul değillerdir. Çünkü ehl-i velayet, meslek itibariyle muhabbet ile mürşitlerine bakarlar.⁵¹ Muhabbetin şe'ni de ifrattır.⁵²

c) Yukarıdaki meseleye bağlı olarak, Şia-ı velayetin mazur görülmesi de diğer üç halifenin yerilmemesi ve onlara düşmanlık etmemek şartıyla kabul edilebilir.⁵³ Zira, peygamberlerden sonra beşeriyetin en efdali sahabelerdir. Sahabelere külli faziletler noktasından yetişilemez. Çünkü onlar nebevî sohbete nail olmuş, peygamberin nuruyla aydınlanmış, Kur'an'ı ve ahkâmını anlamada kendilerine yetişilemeyen yıldızlardır.⁵⁴

d) Hz. Ali sevgisinin ortak bir sevgi olduğu vurgulanmalıdır. Zira ehl-i sünnet Alevîlerden ziyade Hz. Ali'nin taraftarıdır. Bütün hutbelerinde, dualarında Hz. Ali'yi layık olduğu sena ile zikrederler. Özellikle ve çoğunlukla Ehl-i Sünnetin evliya ve asfıyası, onu mürşit ve şah-ı velayet bilirler.⁵⁵

Son olarak Said Nursî hem ehl-i sünnete hem de Alevîlere (dolayısıyla Şia'ya) şu çağrısı yaparak, oynanan büyük oyunu bozma gayretinde bulunuyor.

"Ey ehl-i hak olan Ehl-i Sünnet ve Cemaat! Ve ey Âl-i Beytin muhabbetini meslek ittihaz eden Alevîler! Çabuk bu mânâsız ve hakikatsiz, haksız, zararlı olan nizâi aranızdan kaldırınız. Yoksa, şimdiki kuvvetli bir surette hükmeyleyen zındıka cereyanı, birinizi diğeri aleyhinde âlet edip, ezmesinde istimal edecek. Bunu mağlûp ettikten sonra, o âleti de kıracak. Siz ehl-i tevhid olduğunuzdan, uhuvveti ve ittihadı emreden yüzer esaslı rabita-i kudsiye mâbeyninizde varken, iftirakı iktiza eden cüz'î meseleleri bırakmak elzemdir."⁵⁶

49. Nursî, *Mektubat*, s. 92.

50. Nursî, *Lem'alar*, s. 48.

51. Nursî, *Lem'alar*, s. 48.

52. Canan, İbrahim, *Kütüb-ü Sitte Muhtasarı*, Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları, Ankara, 1994 (Ebu Davud, Edep, 125).

53. Nursî, *Lem'alar*, s. 48.

54. Nursî, *Sözler*, s. 792-800.

55. Nursî, *Lem'alar*, s. 52.

56. Nursî, *Lem'alar*, s. 52.

3. Mürcie

Şia ve Haricilerin ortaya çıktığı devirde, siyasi hadiseler karşısında, tarafsız bir tutum takip edenlerin fırkasıdır. Mürcie'nin oluşmasına birinci dereceden o günkü guruplaşmalar ve bunların fikirleri; ikinci dereceden hilafet meselesi tesir etmiştir. Mürcie mensupları, Şia ve Haricilerin görüşlerine katılmadıkları gibi, hilafet konusunda da tarafsız kalmaya gayret etmişlerdir.

Mürcie'nin iki kaynaktan çıktığı ifade edilir.

a) Cemel - Sıffin savaşlarında ve hakem olayında herhangi bir hükümde bulunmayıp, fikir beyan etmeyip, hükmü Allah'a bırakanlara Mürcie denilmiştir ki bu, zamanla Ehl-i Sünnet'in içerisinde kalmıştır.

b) Ümit verenler mânâsında olup, Şia'nın imamet konusundaki görüşlerine ve Hariciler ile Mu'tezile'nin büyük günah konusundaki fikirlerine antitez olarak insanları imanda bırakma, onlara ümit verme görüşünde olanlardır.⁵⁷

Görüldüğü gibi Mürcie, Şia ve Hariciye'ye karşı bir tepki hareketidir. Onlara göre, küfürle birlikte sevap fayda vermediği gibi, imanla birlikte günah da zarar vermez. İman, dil ile ikrardır.⁵⁸

Mürcie'nin öne çıkan bu temayülleri Risale-i Nur'un penceresinden şu şekilde değerlendirebiliriz.

Öncelikle ehl-i sünnetin içerisinde kalan Mürcie'nin Cemel-Sıffin ve hakem olayında Haricilerin aksine davranarak, yerici, tekfir edici bir tavırda olmaması ve hükmü Allah'a bırakması olumlu bir tavidir. Haricilerle ilgili satırlarda da Said Nursî'nin bu olaylarla ilgili sahabeyi masum görerek, ictihad farklılığından doğan bu üzücü hadiselerde, her iki tarafı ehl-i cennet göstermesi Mürcie'nin bu tutumunu destekler mahiyettedir.⁵⁹

Haricilerin ve Şia'nın sert yaklaşımına tepki olarak ortaya koyduğu, "küfürle birlikte sevap bir fayda vermediği gibi, imanla birlikte de günah bir zarar vermez" anlayışı ise, "ifratın tefrite sebep olması"⁶⁰ tespitin bir tezahürü olarak karşımıza çıkmaktadır. Zira Haricilerin ve Şia'nın ameli hataları tekfirle değerlendirmesi, mürciede buna tepki olarak ameli bir gevşeklik anlayışı doğurmuştur. Vasat anlayışın temsilcisi olan ehl-i Sünnetin, bu zamandaki temsilcilerinden Said Nursî, bir yandan işlenen ameli bir hatayla kişiyi imandan çıkaran Harici anlayışa karşı çıkarken⁶¹, diğer yandan dini yaşamada lakaytlık gösteren veya günahları hafife alan eğilimi de tasvip etmemiştir. Her ne kadar amel imandan bir cüz olmayıp, kişi işlediği günahla imandan çıkmazsa da, "Her bir günah içerisinde küfre giden bir yol vardır."⁶² anlayışıyla kişiyi müteyakkız bir hale davet etmiştir.

Yine Said Nursî'ye göre İslâmiyet, iltizamdır, iman iz'andır. Yani İslâmiyet hakka tarafgirlik ve teslim ve inkıyattır; iman ise hakkı kabul ve

*Vasat anlayışın
temsilcisi olan
ehl-i Sünnetin,
bu zamandaki
temsilcilerinden
Said Nursî, bir
yandan işlenen
ameli bir hatayla
kişiyi imandan
çıkaran Harici
anlayışa karşı
çıkarken, diğer
yandan dini
yaşamada
lakaytlık gösteren
veya günahları
hafife alan
eğilimi de tasvip
etmemiştir.*

57. Geniş bilgi için bkz. *Kılavuz*, a.g.e., s. 312; *Gölcük*, a.g.e., s.37; *Bağdadi*, a.g.e. s. 148.

58. *Gölcük*, a.g.e., s. 39; *Kılavuz*, a.g.e., s. 312.

59. Nursî, *Mektubat*, s. 89.

60. Nursî, *Muhakemat*, s. 40.

61. Nursî, *Lem'alar*, s. 215.

62. Nursî, *Lem'alar*, s. 21.

Said Nursî,
"Eğer biz, doğru
İslâmiyeti ve
İslâmiyete layık
doğruluğu
ve istikameti
göstersek, bundan
sonra onlardan
fevc fevc dahil
olacaklardır."
ifadesiyle, lisan-ı
hâl ile dinin
yaşanmasının
ehemmiyetini
ortaya koymuştur.

tasdiktir.⁶³ Bundan dolayı da, imansız İslâmiyet kurtuluş sebebi olmadığı gibi, İslâmiyetsiz iman da kurtuluş vesilesi olamaz.⁶⁴

Şunu da hemen belirtelim ki, günümüzde inandığı halde, ameli eksikliğine "benim kalbim temiz" anlayışıyla izale etmeye çalışanların, mür-ciî anlayıştan bir kanaat taşıdıklarını rahatlıkla söyleyebiliriz. Bu da doğru İslâmiyet'in fert ve toplumdaki tezahürüne ciddi bir mâni teşkil etmektedir. Oysa Said Nursî, "Eğer biz, doğru İslâmiyeti ve İslâmiyete layık doğruluğu ve istikameti göstersek, bundan sonra onlardan fevc fevc dahil olacaklardır."⁶⁵ ifadesiyle, lisan-ı hâl ile dinin yaşanmasının ehemmiyetini ortaya koymuştur.

4. Mu'tezile

Hicri 2. asırda büyük günah işleyenlerin durumu hakkındaki ihtilaftan dolayı Vâsıl b. Ata'nın, hocası Hasan el-Basrî'nin ders halkasından ayrılması neticesinde "Ayrılanlar" mânâsında aldıkları isimden bilinen kelimelerden Mu'tezile denir. Mu'tezile'nin kurucusu Vâsıl b. Ata'dır.⁶⁶

Mu'tezile, Şia ve Haricilerden farklı olarak siyasi değil, fikrî bir hareket-tir. Daha doğrusu Şia ve Hariciler siyasi olarak çıkıp, sonra fikrî ve itikadî bir noktaya gelirken, Mu'tezile fikrî olarak ortaya çıkmış, sonra devlet otoritesini de yanlarına alarak, fikirlerini siyasi baskıyla kabul ettirme çabasına girmişlerdir.⁶⁷

Mu'tezile'yi, akılcı bir mezhep olması, İslâm akaidini savunmada naklin yanında akli ve felsefî delillerin kullanılmasını da zarurî gören ve böylece selefîn metodundan farklı bir yol izleyen ve adına da "Kelâm" denilen bir tarzı kullanmasıyla da tanıyabiliriz.⁶⁸

Yine Mu'tezile'nin Cebriye'ye anti-tez olarak ortaya çıkmış bir yönünün olduğunu da kabul edebiliriz.⁶⁹

Buna göre Mu'tezile'yi üç ana noktada değerlendirmek mümkündür.

a) Akli Noktadan

Başlangıçta sırf İslâmiyet'i savunmak gayesiyle akla yönelmeleri ve felsefî metodu kullanmaları noktasında samimi görülebilecek olan Mu'tezile'nin, daha sonra aşırı hayranlık duyduğu Yunan felsefesinin etkisinde kalarak akli dengesiz bir şekilde kullanır hâle gelmesi, onları hedeflerinden saptır-mış ve nass ile çelişen görüşleri savunmak mecburiyetinde kalmışlardır.⁷⁰

Bütün meseleleri nakil ile çözmeye çalışan, nassa teslim olmuş, itikadî konularda akla izin vermeyen Selefiye müstesna kılınacak olsa bile, Mu'tezile'nin, Ehl-i Sünnet'in diğer iki kolu olan Eş'ariye ve Maturidiyye ile de akıl konusunda anlaşamadığı bir gerçektir. Zira Mu'tezile akli hakem

63. Nursî, *Mektubat*, s. 58.

64. Nursî, *Mektubat*, s. 58.

65. Nursî, *Münazarat*, (Eski Said Dönemi Eserleri), s. 259.

66. Kılavuz, a.g.e., s. 306.

67. Aka, İsmail vd., a.g.e. C. 2, s. 539.

68. Gölcük-Toprak, a.g.e., s. 41, Kılavuz, a.g.e., s. 306.

69. Özler, Mevlüt, *İslâm Düşüncesinde İnsan Hürriyeti*, Nun Yayıncılık, İstanbul, 1997, s. 165.

70. Gölcük-Toprak, a.g.e., s. 44.

kabul edip, hüküm verebilir yaklaşımına karşılık, Eş'arî ve Maturidi aklı naklin hizmetinde, onu te'yid edici, açıklayıcı ve tamamlayıcı bir unsur olarak görmüşlerdir.⁷¹

Risale-i Nur bu hususta da Ehl-i Sünnet çizgisine destek vermektedir. Said Nursî; "Kur'an'ı tefsir edecek, yine Kur'an ve sahih hadistir. Yoksa hükümleri kaldırılmış, hikayeleri de bozulmuş İncil ve Tevrat değildir." diyerek, Kur'an ve sünnet bütünlüğüne dikkat çekmiş, Mâsadak (doğrulamak, tasdik etmek) ile mânâ (anlam)nın ayrı olduğunu, eski kitap ve dinlerin mâlumatlarının mâsadak hükmünde olup, mânânın verilme yetkisinin Kur'an ve sahih hadislere ait olduğunu bildirmiştir.⁷²

Yine Kur'an-ı Mu'cizü'l-Beyan'ın;

a) Kriteri i'cazıdır,

b) Açıklayıcısı ayetlerdir; manası içindedir,

c) Sadeği de incidir, kuru çamur değildir,⁷³ diyerek, aklın sınırları içerisinde kalarak haddini bilmesinin gerekliliğini ortaya koymuştur.

Yine Risale-i Nur muhatabına, bir taraftan Kur'an'da geçen akletme, düşünme, anma-hatırlama, ele alma-düşünme ayetlerindeki emirleri hatırlatıp, Kur'an'ın bu emrinin yerine getirilmesi gerektiğini ifade ederken⁷⁴, diğer taraftan, "akıl ve nakil tearuz ettikleri (çatıştıkları) vakitte, akıl asıl itibar ve nakil te'vil olunur. Fakat o akıl, akıl olsa gerektir."⁷⁵ ifadesiyle de, sadece akla itimadın sakıncalarını dile getirmiştir.

Sonuç olarak, Risale-i Nur, Kur'an namına Kur'anî bir tarz olan aklı yaklaşımın dengesinin, yine Kur'an ve sünnette olduğunu hatırlatarak hem aklı reddeden anlayışa, hem de salt aklı kullanarak Kur'an'ı göz ardı eden fikirlere, bir doğru İslâmiyet dersi vermiştir.

b) İctimâî ve siyasi noktadan

Mu'tezile'nin tamamen dinî bir hareket olmasına ve silahlı bir mücadeleye girmemesine rağmen, "Kur'an'ın mahluk olup-olmadığı" meselesinde, fikrî muhaliflerine karşı baskı kullanmaktan geri durmaması dikkat çekicidir. Halife Me'mun, Mu'tasım ve Vâsık dönemlerinde kendi görüş ve düşüncelerini, devlet otoritesinden aldıkları destekle, başkalarına zorla kabul ettirmeye kalkışmaları ve tarihe de "Mihne dönemi" diye geçen bu halleri, ilk zamanlar gayet samimi düşüncelerle hareket eden veya ettiği görüntüsü veren Mu'tezile'nin daha sonra neden görevini yapamaz hale geldiği ve Ehl-i Sünnet Kelamının zuhur ettiği daha iyi anlaşılır.⁷⁶

İşte bu noktada Ehl-i sünnetin vasat çizgisini net bir şekilde beyan eden Said Nursî'nin, "Doğru İslâmiyet" nâmına, hem de Mu'tezile'nin yaptığı gibi Müslümanlar içerisinde değil, bilakis hârici cihadın bir gereği olarak ifade ettiği: "Ama, cihad-ı hâricîyi, Şeriat-ı Garranın berâhin-i katiasının

*Risale-i Nur muhatabına,
bir taraftan
Kur'an'da
geçen akletme,
düşünme, anma-
hatırlama, ele
alma-düşünme
ayetlerindeki
emirleri hatırlatıp,
Kur'an'm bu
emrinin yerine
getirilmesi
gerektiğini
ifade ederken,
diğer taraftan,
"akıl ve nakil
tearuz ettikleri
(çatıştıkları)
vakitte, akıl asıl
itibar ve nakil
te'vil olunur.
Fakat o akıl, akıl
olsa gerektir."
ifadesiyle de,
sadece akla
itimadın
sakıncalarını dile
getirmiştir.*

71. Gölcük-Toprak, a.g.e., s. 53.

72. Nursî, *Muhakemat*, s. 37.

73. Nursî, *Muhakemat*, s. 38.

74. Nursî, *Muhakemat*, s. 28-33.

75. Nursî, *Muhakemat*, s. 29.

76. Aka, İsmail vd., a.g.e., C. 2, s. 539; Gölcük-Toprak, a.g.e., s. 44.

Said Nursî'ye
göre iman
hizmeti, manevi
bir cihaddır.
Manevi cihadı
tam tahakkuk
ettirmek ve
hizmete hem
zarar, hem
fütur, hem de
samimiyetsizlik
getirmemek için
ehl-i siyasetle
olan mesafenin
iyi ayarlanması,
dolayısıyla
siyasetin
vazifesine
karışılmanası,
siyasetçilerin
de hizmetimize
karıştırılmamasını
tercih etmek
gerekmektedir.

elmas kılıncılarına havâle edeceğiz. Zira, medenîlere galebe çalmak iknâ ile-
dir. Söz anlamayan vahşiler gibi icbar ile değildir. Biz muhabbet fedâileriyiz.
Husumete vaktimiz yoktur.”⁷⁷ sözleri dikkat çekicidir.

Yine Said Nursî'nin Mu'tezile ve onun gibi İslâm tarihi içerisinde devlet
otoritesi ve siyasetle olan mesafeyi daraltarak, hatta iç içe geçerek, ölçüsüzce
hareket edenlere bir cevap niteliği taşıyan önemli tespitleri bulunmaktadır.

Ona göre iman hizmeti, manevi bir cihaddır. Manevi cihadı tam ta-
hakkuk ettirmek ve hizmete hem zarar, hem fütur, hem de samimiyetsizlik
getirmemek için ehl-i siyasetle olan mesafenin iyi ayarlanması, dolayısıyla
siyasetin vazifesine karışılmaması, siyasetçilerin de hizmetimize karıştırıl-
mamasını tercih etmek gerekmektedir.⁷⁸

Mu'tezile'nin “Kur'ân Mahluktur” fikrine karşı çıkanları fasık ve dinden
çıkmış olarak görmesi de⁷⁹ bir diğer ölçüsüzlüktür. Oysa Risale-i Nur'a göre
fikri ve kalbi yönden toplumsal beraberliği te'sis etmek ve bir arada huzurlu
yaşamak, tarafgirliğin hak namına ve haklılara melce' olmasıyla gerçekleşe-
bilir. Yoksa nefis hesabına taraftarlık; haksızlık hesabına ve haksızlara mel-
ce' olabilir. Bu anlayış ise kendi tarafındaki şeytana rahmet, kendi tarafında
olmayan meleğe lanet okumaktır ki, bu da menfi ihtilafın bir başka tezahü-
rüdür.⁸⁰ Bu menfi tezahür de, bizce doğru İslâmiyetin tezahürüne bir mâni
teşkil etmektedir.

Bediüzzaman'a göre insanların fikri tartışmalara girmesi normal bir hal-
dir. Zira fikirlerin çarpışmasından hakikat ortaya çıkar. Hakikatin ortaya
çıkmasının, çarpışmanın müspete kanalize edilmesinin ve tartışmanın fay-
dalı bir neticeye ulaşmasının yolu da fikri çarpışmanın;

- a) Hak nâmına
- b) Hakikat hesabına
- c) Maksatta beraberlik
- d) Esasta beraberlik

çerçevesinde olmasından geçer. Bu prensipler çerçevesinde meydana ge-
len farklılıklar müspet harekete ve doğru neticeye ulaşmaya mani değildir.⁸¹

Bunun zıddına;

- a) Tarafgirâne,
- b) Garazkarâne,
- c) Firavunlaşmış, kötülüğü emreden nefis hesabına,

d) Kendini beğenme ve şöhrete düşkünlük tarzındaki fikri çarpışmalar-
dan hakikat değil, fitne çıkar. Çünkü bütün bu davranışlar, maksatta bera-
berliğin gerçekleşmesine manidir.⁸²

Bütün bu fikirler Said Nursî'nin bütün ömrü boyunca neden hürriyete

77. Nursî, Said, *Makalat*, (Eski Said Dönemi Eserleri), Yeni Asya Neşriyat, İstanbul, 2009, s. 51.

78. Nursî, Said, *Emirdağ Lahikası II*, s. 877.

79. Aka, İsmail vd., a.g.e., C. 2, s. 539.

80. Nursî, *Mektubat*, s. 452.

81. Nursî, *Mektubat*, s. 452.

82. Nursî *Mektubat*, s. 452.

çok düşkün olduğuna ve eserlerinde bunu çokça ifade ettiğine de bir açıklık getirmektedir. Onun hürriyetin zıddı olan istibdat için yaptığı nitelemeler de, aslında doğru İslâmiyet'in manilerini ortaya koymanın bir başka ifade şekli olsa gerektir.

Ona göre istibdat;

- a) Tahakkümdür,
- b) Keyfi muameledir,
- c) Kuvvete dayanarak zorla iş yapmaktır,
- d) Tek görüş, fikir ve tercihtir,
- e) Suistimalata gayet müsait bir zemindir,
- f) Zulmün temelidir,
- g) İnsaniyetin mahvedicisidir.

h) İnsanı aşağı derecelere düşüren, İslâm âlemini zillet ve sefaletle düştürtüren, garaz ve husumeti uyandıran, İslâmiyet'i zehirlendiren, hatta her şeye sirayetle zehrini atan, o derece ihtilafları Müslümanların arasına sokup, Mu'tezile, Cebriye, Mürcie gibi dalalet fırkalarını doğuran bir unsurdur.

Yine, "İlmi istibdat da, taklidin pederi ve siyasi baskının çocuğudur." diyen Said Nursî, Cebriye, Rafiziye ve Mu'tezile gibi İslâmiyet'i karıştıran fırkaları doğuran unsurun istibdat olduğunu beyan etmiştir.⁸³ Bu da doğru İslâmiyet'in inkişafına bir mânî teşkil etmiştir.⁸⁴

Hatta bunun yanında, hissiyatın istibdadı bile meslek ve mezhebi muhafaza için taassuba, başkalarını dalaletle suçlamaya sebep olur,⁸⁵ ifadesiyle Said Nursî istibdadın kötü neticelerini nazarlara sunmuştur.

c) İtikadî Açıdan

Mu'tezile'nin yukarıda ifade ettiğimiz tutum ve davranışları, tabii olarak itikadî anlayışlarında da ciddi sapmalara ve tartışmalı fikirler serdetmelerine sebep olmuştur. Mu'tezile hakkında şimdiye kadar lehte ve aleyhte yazılan eserleri de nazar-ı itibara alacak olursak, onların bütün fikirlerini bu küçük çaplı çalışmada değerlendiremeyeceğimiz âşikardır. Bu sebeple onların öne çıkmış bazı fikirlerini Risale-i Nur, dolayısıyla da ehl-i sünnet cihetinden yorumlamaya çalışacağız.

1. Büyük Günah Meselesi

Mu'tezile'nin ortaya çıkışında etkili olan en önemli faktör belki de bu meseledir. Onlar kendilerine ait "el-Menzile beyne'l-Menzileteyn" görüşüne göre, büyük günah işleyeni imandan çıkmış, ama kâfir de olmamış kabul ederler. "Fasıklık" diye ifade ettikleri bu kategorideki bir insan eğer tevbe etmeden ölürse ebedi cehennemliktir.⁸⁶

Ehl-i Sünnet'in görüşü, "amel imandan bir cüz değildir." yönündedir. Bediüzzaman da aynı doğrultuda görüş beyan ederek, böyle bir insanın

"İlmi istibdat da, taklidin pederi ve siyasi baskının çocuğudur." diyen Said Nursî, Cebriye, Rafiziye ve Mu'tezile gibi İslâmiyet'i karıştıran fırkaları doğuran unsurun istibdat olduğunu beyan etmiştir.

83. Nursî, Said, *Münazarat*, (Eski Said Dönemi Eserleri), s. 208-209.

84. Nursî, Said, *Hutbe-i Şamiye*, (Eski Said Dönemi Eserleri), s. 325, 355.

85. Nursî, *Mubakemât*, s. 59.

86. Gölcük-Toprak, a.g.e., s. 46.

Tahrip kolay,
tamir zordur.
Fenalık ve hevesat
yolu, tahribat
olduğu için, gayet
kolaydır. İnsî ve
cinnî şeytanlar,
insanı çabucak
tahrik yoluna
sevkedebilirler.

mü'min olduğunu şöyle ifade eder:

a) İnsan nefsi, peşin ve hazır az bir lezzeti, sonra verilecek, bilinmeyen çok lezzete tercih ettiği gibi, hazır bir tokat korkusundan, ileride bir sene azaptan daha çok çekinir.

b) İnsanın hissi kuvvetli olursa, aklın muhakemesini dinlemez. His ve hevesinin etkisiyle, şimdi bulduğu az bir lezzeti, ileride elde edeceği büyük mükafatlara tercih eder. Yine şimdi olan az bir sıkıntıdan, ilerideki büyük bir azaptan daha çok çekinir. Çünkü, tevehhüm, hırs ve heves ileriye görmüyor. İşte büyük günahı işlemek imansızlıktan gelmiyor, belki his, heves ve vehmin galebesiyle, akıl ve kalbin mağlubiyetinden ileri geliyor.

c) Tahrip kolay, tamir zordur. Fenalık ve hevesat yolu, tahribat olduğu için, gayet kolaydır. İnsî ve cinnî şeytanlar, insanı çabucak tahrik yoluna sevkedebilirler.⁸⁷

2. Şerrin Yaratılması

Mu'tezile "adalet" prensiplerinin bir gereği olarak, insanın fiillerini yapmada hür olduğunu ve Allah'ın çirkin, kötü olanı yaratmayacağını iddia ederler. "İnsan hürdür ve fiillerini kendisi ister ve yapar. Bu fiillerin yaratılmasında Allah'ın müdahalesi yoktur. Zıddı olsa insan masum, Allah ise haksız ve adaletsiz olurdu."⁸⁸ diyerek, Allah'ı tenzih etmeye çalışırlar.⁸⁹

Bu konuya da açıklık getiren Said Nursî, fiilleri Allah'ın yarattığını, kulun ise onu tercih edip işlediğini (kesb) ifade ederek şu rahatlatıcı cümleyi nazarlara sunar. "Halk-ı şer (Şerrin yaratılması) şer değil, belki kesb-i şer (Şerrin işlenmesi) şerdir."⁹⁰

3. Va'd-Vaid Meselesi

Mu'tezile'ye göre Cenab-ı Allah dünyada iyilik yapana mükafatı (va'd), kötülük yapana da mücazâtı (vaid) vermek zorundadır. Bu ona vacibtir, diyerek Allah'a bir zorunluluk isnad ederler ve bunu yapmazsa, Allah'ın adaletine halel gelir, düşüncesindedirler.⁹¹ Aynı düşünceyle, tevbe etmeyen kulun affedilmesini ve şefaati de reddederler.

Bu husus uzun ve ciddi bir cevabı gerekli kıldığından, sadece şunu diyebiliriz ki, gerek ehl-i sünnet⁹², gerekse Said Nursî'nin⁹³ bu doğrultudaki anlayışında Allah'a vucubiyet (zorunluluk) isnadı söz konusu değildir. Zira O, "Mülkün sahibi, mülkünde istediği gibi tasarruf eder."⁹⁴ görüşüyle bu hususu değerlendirmiştir.

87. Nursî, *Lem'alar*, s. 220.

88. Gölcük-*Toprak*, a.g.e. s. 45.

89. Nursî, *Mektubat*, s. 769.

90. Nursî, *Lem'alar*, s. 219.

91. Gölcük-*Toprak*, a.g.e. s. 46.

92. Geniş bilgi için bkz. Arslan, Ali, *Büyük Kur'an Tefsiri* (Hülâsâtü't-Tefasir), İstanbul, tarihsiz, C. 2, s. 358; er-Razi, Fahraddin, *Tefsir-i Kebir* (Mefatihü'l-Gayb), Terc: S. Yıldırım vd. Ankara, 1988, C. 15, s. 375, 43; er-Razi, *Mealimu Usul'id-din*, Terc: N. Macid, Erzurum, 1996, s. 118; Kadı Abdulcebbar b. Ahmed, *Şerhu'l-Usul'i-Hamse*, Kahire, 1965, s. 245; el-Eş'ari, *İmam Ebu'l-Hasen Ali b. İsmail*, Makalâtü'l-İslâmiyyin, Wiesbaden, 1980, s. 254; Gölcük, Şerafeddin, *Kelam Açısından İnsan ve Fiilleri*, İstanbul, 1979, s. 312; Pezdevi, İmam Ebü Yusr Muhammed, *Ehl-i Sünnet Akaidi*, Terc: Ş. Gölcük, İstanbul, 1988, s. 178-179; Aliyyu'l-Kâri, Fıkh-ı Ekber Şerhi Terc. H.S. Erdoğan, İstanbul, Tarihsiz, s. 345-346.

93. Nursî, *Sözler*, s. 77.

94. Nursî, *Lem'alar*, s. 23.

5. Cebriye

Kurucusu Cehm b. Safvan olan bu itikâdî mezhep, Mu'tezili fikirlerin zıddına tez üreten bir mahiyettedir.

Mu'tezile'nin, insanın fiillerinde hür olduğu anlayışının aksine, "insan rüzgar önünde kuru bir yaprak gibidir, yaptığı işleri mecburen uygular." görüşüyle daha çok akla gelen bir akımdır.

Cennet ve Cehennemin geçiciliğini savunan bu fırka, Allah'ın ahirette görülemeyeceğini ve Kur'an'ın mahluk olduğunu savunmakla da dikkat çeker.⁹⁵

Cebriye ile ilgili yorumumuzu sonuç kısmında zikredeceğiz.

6. Vehhabilik⁹⁶

Eş-şeyhu'n-Necdi lakabıyla bilinen Muhammed b. Abdülvehhab'ın düşünceleri çerçevesinde oluşan dinî, siyâsî hareketin adıdır. Vehhabiler kendilerine Muvahhidin (tevhidciler) derler ve Hanbelî mezhebini İbn-i Teymiye yorumuna uygun biçimde sürdürdüklerini söylerler. Vehhabilik bir inanç hareketi olarak başlamakla birlikte, kısa zamanda siyasi bir nitelik kazandı. Arap yarımadasında etkinlik kurarak devlet durumuna geldi. Günümüzde Suudi Arabistan'ın resmî mezhebi durumundadır.⁹⁷

Belli başlı görüşleri;

- a) Tevhid; kullukta Allah'ı bir tanımak,
- b) İman'ın gerçekleşmesi, kalp, dil ve davranış bütünlüğüyle olur.
- c) Kur'an ve Sünnet'in dışında emir ve yasak tanımamak
- d) Hz. Muhammed'in dönemi dışındaki şeyleri kabul etmemek
- e) Tevessülü terk etmek, şefaati sadece Allah'tan istemek,
- f) Allah dışında hiçbir hüküm koyucu tanımamak
- g) Allah'tan başkasından yardım dilememek
- h) Peygamber için de olsa, Allah dışındaki bir varlık için kurban kesmek, adakta bulunmamak,
- ı) Bu hükümlere muhalefet eden küfre düşer, böylece can ve mal dokunulmazlığı ortadan kalkar.

Özellikle tevessül noktasındaki tutumları dolayısıyla ehl-i tasavvufa karşı soğuk ve mesafeli durmuşlardır. Türbe ve mezar ziyaretlerini bid'at görüp oralarda yapılan ibadetleri şirk olarak görmüşlerdir.⁹⁸

Vehhabilik de, sonuçta siyasi bir harekettir.

Vehhabilik bir inanç hareketi olarak başlamakla birlikte, kısa zamanda siyasi bir nitelik kazandı. Arap yarımadasında etkinlik kurarak devlet durumuna geldi. Günümüzde Suudi Arabistan'ın resmî mezhebi durumundadır.

95. Kılavuz, a.g.e., s. 313.

96. Bu konuda geniş bilgi için bkz. Büyükkara, Mehmet Ali, *Vehhabilik Maddesi*, DİA, C. 42, s. 611-615; Özalp, Ahmet, *Vehhabilik Maddesi*, Şamil İslâm Ansiklopedisi, Dergah Ofset, İstanbul, 2000, C. 8, s. 213.

97. Özalp, a.g.e., C. 8, s. 213.

98. Özalp, a.g.e., C. 8, s. 213.

aid Nursî'nin
Vehhabilik
meselesine bakışı,
Vehhabiliği hem
İslâm âlemindeki,
hem de insaniyet
âlemindeki
müsbet ve menfi
yönleriyle doğru
İslâmiyet'i
göstermede ve
İslâmî imajı
zedelemedeki iki
yönüyle nazarlara
sunuşu gerçekten
hakkaniyete
yakışır bir
tarzdadır.

Said Nursî Vehhabiliğin kökünün haricilere dayandığını ifade eder.⁹⁹

Hz. Ali'nin hicri 64'te Nehrevanda haricilerle yapmış olduğu savaşta Necid ahalisine kılıç çekmesi, bu gün onlarla aynı bölgenin insanı olan Vehhabilerde de Hz. Ali'ye bir küskünlük ve düşmanlık hissinin devamını sağlamıştır.¹⁰⁰ Bu da günümüzde Hz. Ali sevgisini esas alan Şia ile onun hakkında olumsuz duygular besleyen Vehhabilerin meydana getirdiği ve dünya kamuoyunca da görülen İran-Suudi Arabistan rekabetinin sebeplerinden birini net bir şekilde göz önüne sermektedir.

Hatta Said Nursî'ye göre, bu rekabet, Şah-ı velayet olan Hz. Ali'ye duyulan soğukluğun, Vehhabilerce ehl-i velayete karşı bir inkâr ve tezyif'e dönüşmesine sebep olmuştur ki¹⁰¹, bu da olayın ne kadar anormal bir çerçevede gittiğini bizlere göstermektedir.

Bütün bunlara rağmen Said Nursî'nin Vehhabilik meselesine bakışı, Vehhabiliği hem İslâm âlemindeki, hem de insaniyet âlemindeki müsbet ve menfi yönleriyle doğru İslâmiyet'i göstermede ve İslâmî imajı zedelededeki iki yönüyle nazarlara sunuşu gerçekten hakkaniyete yakışır bir tarzdadır. Zaten kökü yüce kitabımız Kur'ân'a ve Rasulullah ve sahabe dönemine dayanan ve çalışmamıza konu olan mezheplerin çıkmasıyla müşevveşiye bürünen ortamı yine toparlayıcı bir üslupla tâdil eden Ehl-i sünnete ve onların güzide temsilcileri olan âlimlere yakışan da budur.

Ona göre, her batıl mesleğin, her bir ciheti bâtil olmak lâzım olmadığı gibi, her bir hak mesleğin dâhi her bir ciheti hak olmak lazım değildir.¹⁰²

Yine ona göre, sebepler dairesinde meydana gelen olaylar, o sebeplerin asıl malı değildir. Belki o asıl olayın gerçek sahibi kaderdir. Kader ise ilahî hikmet ile hükmeder. Bundan dolayı Vehhabi hadisesine yalnız Vehhabilerin Ehl-i sünnete karşı müfritâne bir tecavüzü nazarıyla bakmamak gerekir.

Belki Ehl-i sünnet uygun düşmeyen bir hareketiyle kadere fetva vermiştir ki, Vehhabileri kendilerine musallat ettirmiştir. Tabii ki Vehhabilerin yaptığı, gerek müfritâne olmaları, gerek intikam hissiyle hareket etmeleri, gerekse Haricilik adına çıkmaları sebebiyle bir zulüm ve cinayettir. Bununla birlikte;

a) Kabir ziyaretlerinin suistimal edilmesi ve uygunsuz hareketlerin zuhuru,

b) Evliya kabirlerine karşı saygının mânâ-yı harfî cihetiyle kalmayıp, doğrudan evliyadan medet umar hale gelip mânâ-yı ismî ziyarete dönüşmesi,

c) Asıl farz olan namaz vb. ibadetlerle Allah'a yakınlaşmak doğru iken, o maruf ve meşhur türbelere kurban kesilip, ona yalvarılması gibi müfrit haller kadere fetva verirdi.

Fakat Vehhabilerin, yukarıda sayılan ifrat ve yanlışları ta'dil etmek dururken, bilakis kendilerinin de tefrit ederek onları köküyle kesmeye kalk-

99. Nursî, *Mektubat*, s. 615.

100. Nursî, *Mektubat*, s. 616.

101. Nursî, *Mektubat*, s. 616.

102. Nursî, *Mektubat*, s. 620.

maları meselenin diğer cihetiyle bir anormalliği olmuştur.¹⁰³

Bütün bunların yanında Vehhabilerin seyyiat ve tahripleriyle beraber, takdir edilecek yanları da var ki, onlar da;

- a) Namazlarına çok dikkat etmeleri,
- b) Şeriatın ahkâmını tatbik etmeye çalışmaları,
- c) Lakayt davranmamaya gayret etmeleri,
- d) Bir kısım Müslümanlar gibi dini önemsiz gördüklerinden değil, dinin taassubu cihetiyle başkalarına rahatsızlık vermeleridir.¹⁰⁴

Son olarak Said Nursî Vehhabilik için şu cümleleri ifade eder: “Vehhabilik az bir fırkadır. Koca âlem-i İslâmın büyük havuzunda ya erir, ya da normalleşir. Çünkü kaynağı dışarıda değil ki, İslâm âlemini bulandırсын. Kökleri dışarıda olsaydı, çok düşündürecekti.”¹⁰⁵

Sonuç

Doğru İslâmiyet’in anlaşılması noktasında itikadî mezheplerin olumlu-olumsuz etkilerinin olduğu şüphe götürmez bir gerçektir.

Said Nursî Cebriye ve Mu’tezile’yi kastederek, “...şu bâtl mezheplerde birer dâne-i hakikat mevcut, münderic, mahsus mahalli vardır...” şeklindeki ifadesinde bu hakikati vurgulamaktadır.

Aynı şekilde Şia’nın Âl-i Beyt sevgisindeki (istismar ve aşırılıklar müstesna) vaziyetine bakışı olumludur.

Vehhabilerin olumsuz tutumları yanında, ehl-i İslâm’ı tâdil edici tutumlarını, onların müsbet hânesine yazmasını bilmiştir.

Tabii ki bunu yaparken yine bir takım kıstasları da zikretmeyi ihmal etmemiştir. Ona göre, meslekler, mezhepler ne kadar bâtl da olsalar, içinde ukde-i hayatiyesi hükmünde bir hak, bir hakikat bulunur. Eğer âsârına ve neticelerine hükmeden hak ve hakikat ise ve olumsuz yönleri, olumlu yönlerinden az ise, o meslek haktır. Aksi olursa o meslek bâtıldır. O zaman meslek bâtlısa, onun ehli, ehl-i bid’a ve ehl-i dalalet olur.¹⁰⁶

Biz bu fırkaların hükmünü okuyucuya bırakmak üzere şu noktaları nazarlara sunarak çalışmamızı sonlandırmak istiyoruz.

Öncelikle şunu belirtelim ki, Ehl-i sünnet dışındaki bütün mezhepler bir şekilde ya siyasete bulaşmış, ya siyasi bir hareket olmuş, ya da siyasi bir harekete dönüşmüştür. Siyasetle iç içe olan bir topluluğun da varlığı, o siyasi hareketin ömrü kadar olmaktadır.

Yine Ehl-i sünnetin dışındaki hemen hemen bütün fırkalar, bir zümre veya bir milleti temsil etmektedirler. Gerek geçmişte, gerekse bu devirdeki mezhebî hareketlerde net bir şekilde menfî milliyet hislerinin büyük tesirini görmemiz mümkündür. Said Nursî’ye göre menfî milliyet mukaddesât-ı

*Ehl-i sünnet
dışındaki bütün
mezhepler bir
şekilde ya siyasete
bulaşmış, ya
siyasi bir hareket
olmuş, ya da
siyasi bir harekete
dönüşmüştür.
Siyasetle iç
içe olan bir
topluluğun da
varlığı, o siyasi
hareketin ömrü
kadar olmaktadır.*

103. Nursî, *Mektubat*, s. 620-621.

104. Nursî, *Mektubat*, s. 622-623.

105. Nursî, *Mektubat*, s. 623.

106. Nursî, *Mektubat*, s. 619.

Haricilerin
kendileri gibi
düşünmeyenlere
karşı takındıkları
itici tavır,
dışlayıcı hareket
tarzı ve imanî
açıdan tekfirci
bir yaklaşımda
olmaları, gayri
İslâmî unsurların
ötesinde, İslâm
âleminde bile
antipatik bir
hal oluşturmuş,
herkesi dışlayan
bu zihniyet genel
mânâda İslâm
aleminin dışında
kalmıştır.

diniyeye hürmetkâr olamıyor, bahaneler buldukça ilişmek istiyor.¹⁰⁷

Bu fikrimize kuvvet verecek olan örnekleri yine Said Nursî'de bulabilmekteyiz. Nitekim gerek Şia, gerekse Vehhabi (Harici) anlayış ehl-i sünnete ve Hulefa-i Raşidin'e karşı intikamcı bir tavır takınmışlardır. Bunlar;

a) Şia'nın, Hz Ömer'e İran'ın fethinin gerçekleştirildiği Kadisiyye savaşından dolayı düşmanlığı ve hürmetsizliği,

b) Vehhabi (Harici) zihniyetin de Hz Ebu Bekir'e Necid halkına ridde hadiseleri ve yalancı peygamber Müseylemetü'l-Kezzâb'dan dolayı kılıç çekmesi sebebiyle küskün ve intikamcı bir tavır takınmalarıdır.¹⁰⁸

Bundan dolayı da Said Nursî, Şia'nın bir kısmının Hz. Ali sevgisini samimi bulmayarak, "Hz. Ali sevgisi değil, Hz. Ömer düşmanlığı" peşinde olduklarını vurgulamıştır.¹⁰⁹

Haricilerin kendileri gibi düşünmeyenlere karşı takındıkları itici tavır, dışlayıcı hareket tarzı ve imanî açıdan tekfirci bir yaklaşımda olmaları, gayri İslâmî unsurların ötesinde, İslâm âleminde bile antipatik bir hal oluşturmuş, herkesi dışlayan bu zihniyet genel mânâda İslâm aleminin dışında kalmıştır. Tabii ki, bu itici tavır "Doğru İslâmiyet"e de bir katkı sağlamamış, bilakis İslâmiyet'in imajına zarar vermiştir.

Bununla birlikte haricilerin "Halifelik seçimle olur." şeklindeki fikrî yaklaşımları hem olumlu, hem de ilginç bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Şöyle ki;

"Halifelik seçimle olur." fikriyle, Ehl-i sünnete bir mutabakat gösterirken, Hakem olayından dolayı "Hüküm Allah'ındır." diretmesiyle Hz. Ali'yi zor duruma düşürmeleri, kendi içlerindeki bir tenakuz olsa gerektir. Yine de seçim fikri desteklenebilir niteliktedir. Zira Said Nursî'nin bütün ömrü boyunca Cumhuriyetçi, hürriyetçi, demokrat (meşrutiyetçi), şahs-ı maneviyi esas alan ve bunu yaparken de Hulefa-i Raşidin'den ve selef-i sâlihinden deliller getiren duruşu¹¹⁰, bâki hakikatları fânî şahıslar üzerine bina etmeyişi ve bu zamanın cemaat zamanı olup, ferdi şahısların dehasının ne kadar da harika olsalar, cemaatın şahs-ı manevisinden gelen dehasına karşı mağlup düşeceğini söylemesi¹¹¹, meşveret-i şer'iyye ve meşrua ile, hürriyet-i şer'iyyeden bahsetmesi, meşveret-i şer'iyyeyi, Müslümanların sosyal hayatlarındaki mutluluklarının anahtarı görmesi¹¹² ve bunu da "onların aralarındaki işleri istişâre ile dir." ¹¹³ ayetine dayandırması, hariciler açısından, "Bir şey tamamen elde edilemezse de, tamamen terk edilmez." kabilinden olsa gerektir.

Şia'nın ölçülü olmak şartıyla, Hz Ali ve Âl-i Beyt'e karşı muhabbeti, Âl-i Beyt'e soğuk duran veya siyasi ve milliyete dayanan reflekslerle onlara hasım olan bir kısım Müslümanlara bir vefa örneği teşkil etmesinin yanından, onların ifrat ederek Hz. Ali'yi ilahlaştıran seviyedeki muhabbetleri yine

107. Nursî, *Mektubat*, s. 619.

108. Nursî, *Mektubat*, s. 616.

109. Nursî, *Mektubat*, s. 619.

110. Nursî, *Şualar*, s. 570-571.

111. Nursî, *Emirdağ Lahikası*, s. 135-136.

112. Nursî, *Hutbe-i Şamiye* (Eski Said Dönemi Eserleri), s. 350-354.

113. Şûra, 42/38.

İslâm'ın imajına verdikleri büyük bir zarardır.

Oysa Said Nursî, Şia'ya bu muhabbetin ölçüsünü göstermiş ve "Eğer o muhabbetler, Kur'an'ın işaret ettiği tarzda ve Cenâb-ı Hakk hesabına ve Muhabbet-i Rahman namına olsalar, o zaman hem dünyada, hem ahirette güzel neticeler var"¹¹⁴ diyerek, "mânâ-yı harfiyle, yani Rasulullah hesabına, Cenab-ı Hakk nâmına, Hz. Ali ile Hz. Hasan, Hz. Hüseyin ve Âl-i beyti sevmektir. Şu muhabbet, Rasûl-ü Ekrem (asm) muhabbetini artırır, Cenâb-ı Hakkın muhabbetine vesile olur. Şu muhabbet meşrudur, ifratı zarar vermez, tecavüz etmez, başkalarının yerilmesini ve düşmanlığını gerektirmez."¹¹⁵ şeklinde de fikirlerini beyan etmiştir.

Mânâ-i ismiyle gerçekleşen Hz Ali muhabbeti ise, yukarıdaki ölçülerin zıddına onu ve Âl-i Beyti sevmek olup, doğru neticeyi vermediği gibi, hem imana zarar veren bir mahiyet taşıması, hem de Hz. Ali hesabına, Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer'den teberri edip, hasarete düşmelerine¹¹⁶, onun ötesinde İslâm âleminin kendi arasındaki beraberliğine hâlel verici bir mahiyettedir.

Halifelğin nass ve tayin ile gerçekleşmesi fikirlerinin ise doğrusu İslâm'ın hangi sahih kaynağına dayanmakta olduğu bizim bilimizin dışındadır.

Şia'nın, imamın masumiyeti meselesi de, gayr-i İslâmî bir anlayış olup, Müslüman olmadan önceki zamanlarda, eski Sasanî geleneğine dayanan "yarı tanrı-kral" inancının etkisiyle, onlar Müslüman olduktan sonra İslâm'a sokulan bir fikir olması yüksek bir ihtimaldir.¹¹⁷

Mürcie'nin, her ne kadar Harici ve Şia'nın, ameli imandan görüp, ameli hataları imandan çıkma vesilesi yapmasına karşı, mütehayyir İslâm toplumu, ümit verip rahatlatmak gibi bir gayesi olsa da, Şia ve Haricilerin ölçsüz hükümüne, yine zıt anlamda bir ölçsüzlükte cevap vermesi doğru İslâmiyet adına bir kazanç değildir. Zira o günden bu güne İslâm toplumunun en önemli sıkıntılarının birisi, imanını hayata geçirme zaafiyeti olmuştur.

Bu husus Risale-i Nur'da "İman, yalnız icmalî bir tasdikten ibaret değildir. İmanın çok mertebeleri vardır. Taklidî bir iman, hususan bu zamandaki dalâlet, sapkınlık fırtınaları karşısında çabuk söner. Tahkiki iman ise sarsılmaz, sönmez bir kuvvettir..."¹¹⁸ şeklinde ifade edildikten sonra, "Bugünlerde, Kur'an-ı Hakim'in nazarında imandan sonra en ziyade esas tutulan takva ve amel-i salih esaslarını düşündüm. Takva, menhiyattan ve günahlardan ictinab etmek ve amel-i salih emir dairesinde hareket ve hayrat kazanmaktır."¹¹⁹ tarzında tamamlanarak, imanun kalpte, hem de taklidi bir tarzda saklanması değil, asıl olanın tahkiki iman ve amel bütünlüne geçmek olduğu ifade edilmiştir.

"İman, yalnız icmalî bir tasdikten ibaret değildir. İmanın çok mertebeleri vardır. Taklidî bir iman, hususan bu zamandaki dalâlet, sapkınlık fırtınaları karşısında çabuk söner. Tahkiki iman ise sarsılmaz, sönmez bir kuvvettir..."

114. Nursî, *Sözler*, s. 1049.

115. Nursî, *Mektubat*, s. 182.

116. Nursî, *Mektubat*, s. 183.

117. Üzümlü, İlyas, Şia md.DİA, c.39,s.116; Öz, Mustafa, Şia md. DİA, c.39, s.120.

118. Nursî, *Sözler*, s. 1217.

119. Nursî, Said, *Kastamonu Lahikası*, Yeni Asya Neşriyat, İstanbul, 2007, s. 205.

Bütün bu
güzellikleri
dengeli bir tarzda
üzerinde toplayan
ve günümüz
İslâm dünyasını
toparlayacak,
bozulan imajı
düzeltecek, doğru
İslâmiyet'i hal ve
tavırıyla gösterecek
olan Ehl-i Sünnet
olduğu gibi,
Ehl-i Sünnet'in
bu zamandaki
en önemli
temsilcilerinden
birisi olarak
fikir ve tavırları
herkese, her
zaman açık olmuş
olan Bediüzzaman
Said Nursî ve
Risale-i Nur
olacaktır.

İncelediğimiz bir diğer itikadî mezhep olan Mu'tezile'nin ise, başlangıçta Yunan felsefesinin akulla Allah'ı inkâr tarzına karşı, yine aynı yolla Allah'ı ispat etme hedefinde olmaları bir iyi niyettir. Fakat zamanla aklı kullanmada ifrata kaçmaları, Kur'ânî ölçülerden uzaklaşmalarına sebep olduğu gibi, genel kabulü sağlayamamanın sıkıntısıyla siyasi otoriteyi kendi hesaplarına kullanarak, fikirlerini zorla kabul ettirmeye çalışmaları, hem kendileri, hem de doğru İslâmiyet'e ayna olmaları bakımından menfi bir tarzda netice vermiştir.

Bir de, buna başta İmam-ı A'zam olmak üzere, bir kısım büyük alimlere yapılan bed muameleyi ekleyecek olursak Mu'tezile'nin kamuoyuna verdiği imajın ne kadar menfi olduğu daha iyi anlaşılır.

Bununla birlikte onların akıl unsurunu kullanması, fakat ölçsüz sonuçlarla İslâm akidesine olumsuz etki yapmaları, baştan beri kendilerinden bir hareket beklenen saf ve temiz itikatlı selef topluluğunun fikir sahnesine çıkmasına ve bugüne kadar sağlam ve yapıcı bir tarzda varlığını sürdüren ve Doğru İslâm'ı üzerinde yansıtan Ehl-i Sünnet'in sağlam temellerinin atılmasına sebep olması bakımından, "felaketten saadet çıkar." kabilinden bir büyük kazanım olmuştur.

Yine Said Nursî'nin kader ve cüz-i ihtiyarî konusunda, insanın üreteceği birtakım bahanelere karşı bir fiili işlemeden önce (Mu'tezili bir tarzda) cüz-i ihtiyarî sahibi olarak mesuliyetten kurtulmamasını; kendinden südur eden iyilik ve mükemmelliklerle gururlanmaması bakımından da (cebrî bir tarzda), "Haddini bil, yapan sen değilsin." şeklindeki tavrıyla güzellik ve mükemmelliklerin Allah'a teslim edilmesi bu iki ekolün olumlu bir bakışı olarak kabul edilebilir.

Sonuçta bütün bu güzellikleri dengeli bir tarzda üzerinde toplayan ve günümüz İslâm dünyasını toparlayacak, bozulan imajı düzeltecek, doğru İslâmiyet'i hal ve tavırıyla gösterecek olan Ehl-i Sünnet olduğu gibi, Ehl-i Sünnet'in bu zamandaki en önemli temsilcilerinden birisi olarak fikir ve tavırları herkese, her zaman açık olmuş olan Bediüzzaman Said Nursî ve Risale-i Nur olacaktır.

Abstract

In this work we have tried to present both the positive and negative effects of the schools of theology appeared after the death of the Prophet (p.b.u.h.) upon the Muslim world and evaluated the present image of the Muslim world as a consequence of this influence in terms of the true Islam.

While considering the Islamic schools of theology survived so far in name or effect such as Kharijites (Dissenters), Mutazilites (Volunteers), Murjiites (Postponers), Jabriyya (Proponents of Enforcement), Shiites (Followers) and Wahhabis we tried to evaluate them in terms of their clo-

seness and distance from the line of Ahl Al-Sunnah based on the views of Bediuzzaman Said Nursi.

Key Words:

The Quran, Sunnah, true Islam, madhabs (schools of theology), Kharijites (Dissenters), Mutazilites (Volunteers), Murjiites (Postponers), Jabriyya (Proponents of Enforcement), Shiites (Followers), Wahhabis, Sunnis (The Followers of the Prophetic Tradition)

